

EDWARD CARPENTER.

A társadalmi tudomány természeténél fogva az egyes embert csak mint a társadalom egy atomját tekinti; az egyént nem veheti külön figyelembe, számára ez csak az anyag, melyből a társadalom felépül. De ne felejtsük el azért, hogy végeredményben mégis az egyén oka és célja a társadalomnak. Hiszen a szoeziologia törvényeit is csak azért kutatjuk, mert reméljük, hogy ezeknek ismerete majdan elő fogja mozdítani, hogy az egyes emberek boldogabban éljenek. És ezért nem esik a társadalomtudomány körén kívül, hogy azzal a gondolkodási iránynyal foglalkozzunk, mely általános érvényű absztrakt társadalmi törvények helyett az egyéni embert igyekszik kikutatni és megérteni és ebből magyarázza meg a társadalom alakulását és fejlődését. Ezen irány egyik legkiválóbb képviselője Edward Carpenter.

Az egészséges, természetes, minden irányban szabadon kifejlődött ember költőjének és prófétájának mondhatjuk őt legtöbb joggal. Sarktétele, hogy a milyen az egyén, olyan lesz a társadalom is; és minden művében az egyéni ideálok, egyéni törekvések és az egyes emberek akaratának fő fontosságát hangsúlyozza leginkább. Elismeri, hogy a társadalmi fejlődés végzet-szerű előrehaladásának az egyes ember nem tud ellenszegülni, és hogy az egyén csak nagy ritkán éri el a célát, melyet maga elé tűzött. De a társadalomban — mondja¹ — csakhamar meg fog valósulni az az állapot, melyre az emberek többségének kívánsága és törekvése irányul. Ha az átlagos ember társadalmi ideálja az, hogy a maga számára mennél többet szerezzen és mennél kevesebbet adjon cserébe, akkor az egyéni igyekezetek összeműködéséből és kölcsönhatásából kialakul a társadalom mai formája, melyben az egyesek és osztályok végsőig vitt

¹ England's Ideal. 4.1.

küzdelme a létért, az erősebb könyörtelen uralma a gyöngék felett a majdnem kizárólag uralkodó törvény.

Napról-napra több rendszer, mozgalom, terv és utópia merül fel, hogy azt az állapotot, melynek tarthatatlanságát minden nemesen gondolkodó ember belátja, megváltoztassa. De Carpenter egyikhez sem csatlakozik. Mindegyik magában hordja — egy irányban vagy a másikban — az igazság és jogosultság csiráját: mindannyi együttvéve csalhatatlan hirdetője egy a régi rend felszíne alatt kialakuló új rendnek; de magában véve legyen az forradalmi és utópikus, vagy békés és tudományos, egyik sem jár a helyes úton ahhoz, hogy a társadalmat megváltoztassa. A mint a mai emberek, azok ideáljai és világnézete alakították meg a mai társadalmat, úgy az ő meggyőződése szerint a jövő társadalmat csak *új emberek*, a kik új ideálok és új világnézet alapján állanak, fogják megteremteni.

Senki sem mutatott rá meggyőzőbben az *új ember* eljöveteleének szükségére, senki sem állapította meg világosabban az új ideált és rajzolta meg pontosabban az utat, melyen ahhoz eljuthatunk, mint Edward Carpenter. Műveiben egy magasabb világnézet alapjait rakta le költői ihlettel és ékesszóló éles érveléssel; és habár gondolatainak és nyelvének mindenre kiterjedő sokoldalúságát és gazdagságát egy rövid kivonatban visszaadni nem lehet, megkísértem összegezni az eszméket, melyeket költői és prózai műveiben kifejtett.

Leghatalmasabban nyilatkozik meg Carpenter egyénisége költői műveiben. »A Demokrácia felé«.¹ Ezen cím alá foglalja össze rhapsodikus, szabad formában irt költeményeit; de demokrácia nála hasonlíthatlanul tágabb, univerzálisabb fogalom, mint a mely értelemben e szót rendszeresen használják — igazában ehhez semmi köze sincs. Ő az emberi közösség, a Demos, a szabadság, egyenlőség és testvériség eljöveteleét érti alatta. Ezen kifejezéseket mint synonymokat használja, egy fogalomnak különböző oldalait, különböző árnyalatait nevezi meg azokkal és ez az *egy* az, melyért az ember az egész történelmen keresztül vágott és küzdött; ez legbensőbb valója és rendeltetése:

»Hogy a szabadság vagy egyenlőség — mert a kettő egy — megvalósuljon, ezért *te érted* forgott a világ.«

És ezen demokráciát nem mint követelményt, mint egy

¹ „Towards Democracy”, 4 kötet. Swan Sonnenschein & Comp. London.

ideális állapotot tünteti fel, hanem mint egy bennünk rejlő elvitázhatlan, megdönthetetlen tény, melynek át kell mennie öntudatunkba, hogy saját életünk értelmét felfogjuk:

»A médium, melyben önismereted létezik, az egyenlőség« és csak ennek a törvénynek követése vezethet végre az igazi boldogsághoz:

»Nem szegheted meg sokáig az egyenlőség törvényét.

Akár mit veszel el most másoktól a magad számára, ugyanazzal szegényebb leszel végre is;

A mit most adsz, ugyanaz bizonynyal visszajön hozzád.«

Az emberekkel, az egész természettel való ezen benső egység érzete az, mely megadja az egész mű alaphangját (és mely minden művén átvonul). A ki a világ ezen »édes titkát« megértette, felszabadult »saját maga és a külső cselekedetek köteléke« alól. Az ő számára minden egyforma, nem érzi magát többé mint külön lényt, csak mint az egésznek részét, sőt azonosítja magát az egészszel; a világ: »Átlátszóvá vált előtte« és »Mindenütt otthon van«. Semmi sem árthat neki, minden vágy, küzdelem és szenvedés megszűnt és egy nagy harmóniába olvadt.

Mindez így szárazon elmondva meglehetősen homályos mysticismusnak látszhatik. Valóban Carpenter költeményei sok tekintetben mutatnak rokonságot az indiai mystikus bölcsellett (gnanam).¹ Úgy mint ezt, sokkal inkább az érzés és beleélés által lehet azokat megérteni, mintha gondolkozunk felettök; és Carpenter több ízben figyelmeztet is, hogy tegyük félre a gondolatot, ha meg akarjuk őt érteni:

»Értsd meg jól, — már előbb intettelek — hogyan közelítsz e szavakhoz:

Ne jöjj kíváncsi értelemmel közelökbe — ne hogy teljesen tönkretegyenek;

De jer merész szívvel és őszintén és gondtalanul; és áldást hoznak reád, többet mint képzelheted«.

És valóban a szerző nyelvezetének ezerszínű pompájában megnyilatkozik előttünk a végtelen univerzum egysége és a boldogság, mely ebben az érzésben rejlik.

¹ Carpenter csakugyan érintkezett is ezen bölcséleti iskola egy adeptusával ceyloni utazása alkalmával; csak hogy az 10 évvel a „Towards Democracy” megjelenése után volt. Úti jegyzeteiben (From Adams Peak to Elephanta) rendkívül érdekes dolgokat mond el ezen bölcséleti irányról és képviselőiről, úgy mint általában Indiáról.

»Mint az egész világ, oly mély az én életem — és én tudom ezt; ezt a bizonyosságot senki sem döntheti meg; semmi sem tehet tönkre, semmi sem árthat nekem.

Az öröm, az öröm feltámad — és én is feltámadok; a nap túláradó átható örömmel sugároz át, az éj visszasugározza azt tőlem.«

És a mindent átható öröm egyre fokozódó kifejezést nyer, míg egyes helyeken a nagy Pan-nak, az életnek, ihletett dicső-himnuszává lesz.

»Eddig ki nem mondott öröm költője vagyok« — mondja.

De nagy tévedés volna azt hinni, hogy Carpenternél egy felhőkben járó spiritualizmussal van dolgunk, a mely az alacsony földi dolgokat megvetve szárnyal a magasba. A ki úgy egynek érzi magát a világgal, mint ő, annak »magas« és »alacsony«, »jó« és »rossz« általában meglehetősen értelmetlen szavakká váltak. Ő minden létezőt elismer és felvesz magába és épen különösen súlyt fektet arra, hogy: »A test a lélek gyökere«. Majdnem azt mondhatnók, hogy bizonyos kultuszt űz az emberi testtel; annak egészségét, szépségét, erejét és ügyességét számtalan helyen dicsőíti. És ép így a földet is, mindenek anyját, a melyből minden ered:

»A jelentéktelen vén föld! a poros göröngyök!

Csak egy pár marék barna morzsa kezünkben, melyből a fák fakadnak és a fű és az állatok, melyek ezek közt bolyongnak, és az ember az ő magasra törő civilizációival és vallásaival:

A közönséges és általános, — ezek a te határaid.« És a modern nemzetek hanyatlásának legfőbb okául azt látja, hogy megtagadták a földet, melyen élnek:

»Csak az a nép boldogulhat, mely földjét szereti és megesküszik, hogy ezt széppé tegye.

Mert a föld (a Demos) az emberi élet alapja, és ha a viszony, mely a közt éhez köti, ferde, szükségképpen minden egyéb ferde és hazug.

Hogy tagadhatja meg a virág saját gyökerét, vagy a fa a talajt, melyből fakadt?

És hogy állhat meg egy nép szilárdan a nap alatt, ha csak nem mint közvetítő Föld és Ég között?

Hogy ez anyaföld gazdag gyümölcseit minden isteni használatnak szentelje?»

Az anyaföldből, saját testünkől, ha ezeket megtisztítottuk a salaktól, mely reájuk tapadt, ha teljesen felfogtuk és megértettük azok értelmét, fog előtűnni az új ember.

És álljon ez a rövid pár sor példa gyanánt a sok közül, milyennek álmodja ezt Carpenter.

»Egészséges és jól kifejlett testtel, magában bízó, vállalkozó, élénk, ügyes minden szerszám használatában, képes a természet minden szeszélyével megküzdeni, és a Földdel, fentartásáért; egymás iránti szeretettel és bizalommal teljes, legyőzhetetlen és hallgatag hitben egy a többivel.«

A mit így ezer változatban megénekel költői műveiben, azt essayiben alaposabban és nyugodtabb hangon terjeszti élénk. Legterjedelmesebb ezek közül az, melyet »a civilizáczióról, annak okairól és gyógyításáról« írt.*

Maga a cím — mely első perczen különösnek tűnhetik fel — jellemző a szerző gondolatmenetére. Civilizáció alatt nem az emberiség folytonosan haladó és nemesülő mozgását érti, a hogy a szót gyakran használják; hanem egy szorosan meghatározott történelmi stádiumot nevez annak, mint L. Morgan, Engels és a primitív emberről írt munkák valamennyien. És ezen állapot jellemző vonásait abban találja, hogy az élet alap-ténye, az egység ember és természet közt, melyről az alább szóltunk, az egyéni tulajdon és az írott feljegyzések megalakulása által felbomlott. Az előtt az egyén öntudatlanul a törzsszel azonosította magát; most kiki a maga számára igyekszik gazdagságot és hatalmat szerezni. A belső természetes összetartás megszűnik és egy külső hatalmi szervezet megalakulása válik szükségessé, hogy az embereket békében együtt tartsa. Megszületnek az írott törvény, a kormány és társadalmi osztályok. Ép így az egyes ember is, a mint hatalma a külső dolgok felett kiterjed és erősebb lesz és mindig több kívánságot képes kielégíteni, jobban és jobban eltávolzik a természetes életmódtól, megbomlik benne az egység, az *egész-ség*, a funkciók és szervek öntudatlan harmóniája. És így végre a civilizált ember teljesen eltávolzik valódi emberi lényegétől és rendeltetésétől. Városokban, sokrétű ruhákba burkolódzva zárja el magát a szabad természet elől, és törvényeket, rendőrséget és osztályellentéteket torlaszol maga és embertársai közé.

Valóban — mondja Carpenter — pessimistikusan tekinthetnők a jövőt** látva, hogy a múltban akárhány nemzet

* Civilisation, it's cause, and cure.

** Különösen, ha a tudomány sötét jövőndöléseit halljuk: pl. Kay Robinson egész komolysággal bizonyítja a Nineteenth Century 1883 májusi számában, hogy a jövő embere kopasz, fogatlan, lábujjak nélküli lény lesz, elkorcsosult izmokkal és tagokkal, melyekkel alig fog tudni mozogni.

indult el ezen az úton, mindannyit a romláshoz és bukáshoz vezetete az. Csakhogy a jelenségek most nem ugyanazok, mint a melyek Görögország vagy Róma civilizációját jellemezték. Akkor egy-két civilizált nemzet állott elszigetelve a barbár népek özönében; a lökés, mely megdöntötte őket és új friss erőket vitt helyükbe, *kívülről* jött. De ma a civilizáció az egész föld kerekességét meghódította; és Carpenter épen abban látja egy jobb, emberesebb jövő biztosítékát, hogy a civilizált társadalmon *belől* mutatkoznak a jelek, melyek annak disintegrációjára fognak vezetni. Az elégtelenség, a kényelmetlenség érzete azoknál is, a kik a mai rendszer kegyelméből minden földi javakkal el vannak halmozva: a szociális mozgalmak és az embereknek számtalan célra való egyesülése és tömörülése; a majdnem öntudatlan visszakíváncozás egy egyszerűbb természetesebb életmódhoz: mind az egy új rend kialakulása a régi rend felszíne alatt.

És így a civilizáció ezen korszaka minden hátrányával nem más, mint egy szükséges lépcső fölfelé, egy stádium az emberiség örök exfoliációjában. Csak előkészítője annak, a mi utána jön és ez létezésének egyetlen oka és célja.

A növény életét véve például: ez az a burok, mely megvédi a bimbót a külső viszontagságoktól, összetartja azt, míg alakatlan csirából organikus képletté fejlődik; és ha ezen feladatot elvégezte, mikor már az új alakzatot szabad fejlődésében gátolná, akkor elszárad, megreped és le hull; és ime a virágon belül megint egy új alak képződik — a mag, — melynek a virág szintén csak burokja és előkészítője.*

És a mint a növény élete is folytonos körforgás, de a századik generáció még sem olyan mint az első volt — az egyéni élet folytonos ismétlődéséből egy új faj alakult ki — úgy az ember is vissza fog térni a természethez, a közös életmódhoz — de egy magasabb színvonalon. Egysége a természettel *öntudatos* lesz és nem a természet erői fogják őt kényük szerint ide-oda vetni, hanem ő kényszeríti azokat szolgálatába; közössége az emberekkel nem szorítkozik a törzsre, hanem felöleli az egész emberiséget.

Többi három munkájában ezen világfelfogásnak a mindennapi életre kiható következményeit építi ki. Természetes, hogy

* Carpenter egy külön essay-ben tárgyalja ezen exfoliációt, mint a törvényt, mely az egész természetén végigvonul; és Lamarck fejlődési elméletének védelmére kél Darwin evolúciós törvénye ellen.

annak a nagy benső átalakulásnak, mely a mai átlagos felfogástól Carpenter ideáljaihoz vezeti az embert, ép oly nagy külső átalakulást — egy »Umwerthung aller Werthe«-t — kell magával hoznia. Sok helyen figyelmeztet rá Carpenter, hogy minden régi intézményt és igazságot, dogmákat, konvencziókat és szokásokat meg kell vizsgálnunk, vajjon megegyeznek-e azok saját énünkkel, és ha nem, el kell vetnünk azokat; de azért sem felforgató, sem utópisztikus tendenciákkal nem találkozunk nála. Essayiben éles kritika és gúny tárgyává teszi a modern élet ferdeségeit, élénk képzelettel rajzolja meg a jövőendő lehetséges képét, de a földolog számára mégis mindig az marad *a mi* az ember — nem az, a mit tesz, még kevésbé az eredmény, melyet elér.

És a mi az emberhez, az egyénhez viszonyban áll, azt mind felöleli műveiben és mindent ebből az egy szempontból igyekszik összhangzásba hozni és megérteni. Egyik kötetében* a szerelem és házasság problémáját fejtegeti és tiszta természetes felfogása sok előítéletet és nehézséget hárít félre ezen tárgyról, mely minden ember legbelsőbb lényével oly szoros összefüggésben van. A másokban** a modern ember főbb gazdasági és szociális intézményeit és törekvéseit (nyerészkedés, magántulajdon, kereskedelem, az élet egyszerűsítése stb.) világítja meg az új ideál szempontjából; és eközben olyan apró részletekre is kiterjeszkedik mint az élelem, ruházkodás és lakás legtermészetesebb és legjobb formája. A harmadikban*** a művészetről szól, és arra az eredményre jut, hogy az igazi művészet csak a közérzésből, a nép széles rétegeinek szükségletéből fakadhat, és hogy annak egygyé kell fornia a mindennapi étellel, annak nyilvánulásait kell széppé tennie. Miután ezt kimutatta az egyes művészetekről, összefoglaláskép — és mintegy az előbbi kötetek gondolatának összegezésével is — az »élet művészetéről« ír és ebben quintessenciáját adja praktikus életfilozófiájának.

»Kifejezni önmagunkat, saját lényünk minden elemeit összhangba hozni — valamennyit — és azután életünkben kitárni azokat; fölépíteni őket a mindennapi világban, hogy a másokkal való egyesülés eszközeivé legyenek: mily hatalmas dolog volna ez!« Ennek, hogy saját magunkat kifejezzük, kell

* „Love's Coming of Age” (németül Dr. Federn fordításában „Wenn die Menschen reif zur Liebe werden”. H. Seemann's Nachfolger Leipzig.

** England's Ideal.

*** Angel's Wings.

alárendelnünk mindent. »Az Uralkodás ez Élet Művészetének jelszava — folytonosan meg kell szabadítanunk magunkat attól, hogy *egy* dologhoz legyünk kötve — sem pedig *egy* indító ok rabszolgájává nem szabad lennünk — minden indító okot fel kell használnunk — hogy *magunkat* kifejezzük.« Ami bennünk és körülöttünk van, csak *anyag*, melyet föl kell használnunk, de nem szabad megengednünk, hogy az uralkodjék rajtunk. Gondolataink, vágyaink, szenvedélyeink közt egyik se jobb vagy rosszabb a másiknál — és Carpenter épen legnagyobb ellensége minden aszkezisnak vagy fanatizmusnak. »Hadd jöjjenek az erős vágyak — mondja — ne távolítsd el, ne tagadd meg őket; de ne hidd, hogy végeredményben bennök rejlik, a mit keresel.« Életbölesességét egy mondásba lehet összefoglalni, melyben találkozik minden idők nagy gondolkodóival és költőivel: »Légy *tenmagad* és bizzál.«*

És ezzel visszatértünk kiinduló pontunkhoz: hogy Carpenter, mint a szabadon kifejtett egyén profétáját és költőjét illesszük be azon gondolkozók és tudósok közé, a kik az ember és társadalom törvényeit kutatják. És ámbár életfelfogása és gondolkodási módszere oly nagy mértékben különbözik a társadalomtudomány többi művelőitől, úgy hiszem mégis joggal állíthatjuk őt kiváló helyre ezek közé.

Gróf Batthyány Ervin.

* Towards Democracy XXX.